

КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ РУБИНСЬКИЙ

Більше 40 років був зв'язаний з науковою бібліотекою Харківського університету Костянтин Іванович Рубинський.

Широка практична діяльність, теоретичні роботи з питань бібліотекознавства ставлять К. І. Рубинського в ряди визначних російських бібліотекознавців.

Нас і сьогодні захоплює те, як багато сил та енергії віддавав він боротьбі за поліпшення бібліотечної справи й становища бібліотекарів у Росії.

Наукові інтереси К. І. Рубинського були різнобічними: історія бібліотечної справи Росії та її організація, бібліотечна освіта, педагогічні проблеми, охорона дитинства, керівництво дитячим читанням. Багато займався він і перекладами з французької літератури на українську мову. Але головною справою його життя була наукова бібліотека Харківського університету.

Костянтин Іванович Рубинський народився у 1860 р. Середню освіту здобув у Ніжинській гімназії, яку закінчив у 1878 р. Цього ж року він вступив до Ніжинського історико-філологічного інституту, але вчився тут лише до третього курсу. У 1883 р. Рубинський перейшов на останній курс історико-філологічного факультету Харківського університету, де його вчителями були А. А. Потебня, Н. Ф. Сумцов, Д. І. Баголей та інші.

«Княжіння Ярослава у Новгороді і значення його в новгородській історії» — тема кандидатської роботи Рубинського. З ступенем кандидата й званням вчителя історії та географії почав він вчителювати. Після роботи в Харківській жіночій гімназії «Філіпс» його направили до Пензи. Тут молодий вчитель звернув увагу на те, що діти бідняків, які навчалися в реальному училищі, мають погану успішність. Ближче ознайомившись з їх життям, він зрозумів, що в дітей просто немає відповідних умов до занять.

Костянтин Іванович почав вечорами займатися з дітьми — вони з ним читали, готували уроки. Незабаром ідея допомогти дітям бідняків охопила й інших вчителів, і в 1887 р. з цих вечірніх занять виникли безплатні вечірні курси для малозаможних учнів.

У 1893 р. К. І. Рубинський перейшов помічником бібліотекаря до бібліотеки Харківського університету. Однак

навчання дітей, дитяче читання цікавлять його, як і раніше. І в пізніші роки він розробляє ці питання у своїх статтях, опублікованих в журналах «Шлях освіти» і «Друг дітей».

У важкий час прийшов до бібліотеки Харківського університету Рубинський. Заснована в 1805 р., одна з найстаріших і найбільших бібліотек України до появи тут Рубинського була бібліотекою з величезними нерозібраними фондами, без каталогів і приміщень для читання, обслуговувала тільки професорів університету. У книзі, присвяченій 100-річчю бібліотеки, Рубинський з жалем писав: «Склалася величезна бібліотека, яка коштує півмільйона. Напевне, вона повинна б бути джерелом освіти для всього краю, а, між тим, вона ледве могла задовольняти невелику кількість професорів і студентів»¹.

Політика російського царизму в галузі народної освіти, косна організація бібліотечної справи, обмежені асигнування і штати стримували розвиток бібліотеки. Згідно з університетським статутом на чолі бібліотеки стояли професори, не обізнані з бібліотечною справою, для яких цей обов'язок був тягарем. Тільки за статутом 1837 р. бібліотекарем міг бути не професор.

З 1895 по 1917 рр. К. І. Рубинський перебував на цій посаді. Умови роботи були важкі: обмежений штат не міг справитися з численними обов'язками. І все ж саме в ці роки під керівництвом Рубинського було споруджено нове приміщення бібліотеки з чудовим читальним залом на 200 місць, п'ятиярусним металевим книгосховищем, що не поступається перед сучасними конструкціями; здійснено систематизовану розстановку фонду по 29 відділах наук; закінчено організацію алфавітного каталога і розпочато систематичний каталог; друкувалися каталоги дарчих бібліотек П. П. Джунковського, І. П. Сокальського, Б. Г. Філонова, бюлетені нових надходжень; встановлено книгообмін з науковими організаціями Росії та Західної Європи. Для студентської бібліотеки було виділено ярус у новій будівлі, і студенти вперше дістали можливість широко користуватися фондами фундаментальної бібліотеки.

Натрапляючи у своїй роботі на великі труднощі, Костянтин Іванович дійшов висновку, що вони значною мірою обумовлені низькою підготовкою бібліотекарів і мізерною оплатою їх праці.

У статтях і доповідях Рубинський порушував питання про необхідність організації в Росії системи бібліотечної освіти та поліпшення матеріального становища бібліотекарів.

Заслуговує на увагу публічна лекція Рубинського «Культурна роль бібліотеки і завдання бібліотекознавства», прочитана у Харківському університеті 22 листопада 1909 р.

¹ Рубинский К. И. Библиотека Харьковского университета за 100 лет ее существования. Х., 1907, с. 37.

Цікавим є сам факт, що Рубинський одержав змогу виступити з публічною лекцією на таку тему. Не без вагань, за визнанням самого Рубинського, зважився він на цей крок. Але бажання звернути увагу наукової громадськості на вирішення завдань вітчизняного бібліотекознавства перемогло. Рубинський здійснив порівняльний аналіз стану бібліотекознавства за кордоном і в Росії. Бібліотек у Росії не менше, ніж в Європі й Америці. Проте бібліотекознавство, як наука, система освіти бібліотекарів та їх матеріальне становище незадовільні. А становище народних та сільських бібліотек ще гірше. Рубинський вважає, що бібліотекознавство треба включити до числа університетських наук, а організація бібліотечної справи повинна стати державною справою.

Виступ Рубинського справив велике враження. Товариство бібліотекознавства в Петербурзі запросило Рубинського виступити в них з доповіддю, а також прийняло рішення поставити всі ці питання на I Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи.

З'їзд відбувся у 1911 р. Рубинський взяв у ньому найактивнішу участь як товариш голови з'їзду й доповідач з основного питання, а також керівник секції академічних і спеціальних бібліотек. В його доповіді у перший день з'їзду «Становище бібліотечної справи в Росії та інших країнах» знову порушувалося питання про організацію бібліотечної справи в країні, про створення системи бібліотечної освіти, зокрема, кафедр бібліотекознавства в Петербурзькому і Харківському університетах, підвищення заробітної плати бібліотекарів і т. ін. У цьому він вбачав запоруку поліпшення бібліотечної роботи в Росії.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції Рубинський, добре розуміючи, що новий час висуває перед науковими бібліотеками нові завдання, пише: «Пролетарська молодь пішла в наукові бібліотеки, котрі таким чином повинні зробитися лабораторією для розвитку наукової освіти, свого роду вищою школою»¹. Для виконання цього завдання бібліотеки повинні мати широкий довідковий апарат, своєчасно поповнювати новою науковою літературою книжкові фонди, створювати зведені каталоги свого краю. «Механічна видача книг мусить, нарешті, поступитися місцем сприянню читачеві, керівництву ним»². І знову проголошується заклик підвищувати кваліфікацію бібліотекаря, його знання.

Сам Рубинський у перші післяреволюційні роки багато працює над організацією масових, червоноармійських бібліотек, розробляє класифікаційні схеми для каталогів, рятує залишені емігрантами книги.

¹ Рубинский К. И. Условия работы в научных библиотеках. — «Научный работник», 1926, № 2, с. 65.

² Там же, с. 66.

Після закінчення громадянської війни і остаточного встановлення Радянської влади на Україні почалася ломка старих форм, що торкнулася і вищої школи. Університети на Україні були скасовані. На їх базі було створено інститути народної освіти, що проіснували до 1933 р., коли університети були відновлені.

У цей період університетські бібліотеки залишилися без догляду. В 1922 р. постановою Ради Народних Комісарів УРСР в Харкові було створено самостійну Центральну науково-учбову бібліотеку на ґрунті колишньої університетської. У харківській пресі дехто виступає за те, щоб об'єднати ЦНБ з бібліотекою імені Короленка, оскільки існування в місті двох однотипних бібліотек, мовляв, не виправдує себе. Рубинський гаряче захищав право ЦНБ на самостійне життя. На цей час він уже не був директором бібліотеки, але продовжував у ній працювати.

К. І. Рубинський багато займався науковою роботою, керував спеціальним гуртком бібліотекарів, чимало перекладав з французької. Це — особлива сфера діяльності Рубинського, що потребує окремого дослідження. Його переклади творів Золя, здійснені в 1929—1930 рр., є найбільш ранніми перекладами французького письменника на українську мову. Деякі з них були високо оцінені тодішньою критикою.

У 1933 р. університети на Україні були відновлені, а з ними й університетські бібліотеки. Бібліотека ХДУ стала однією з кращих вузівських бібліотек України, тобто такою, про яку гаряче мріяв Костянтин Іванович Рубинський.

Помер К. І. Рубинський 2 грудня 1930 р.

СПИСОК ПРАЦЬ

Княжение Ярослава в Новгороде и значение его в Новгородской истории. Канд. работа. Харьков, 1885.

Каталог книг, пожертвованных Павлом Петровичем Джунковским Харьковскому университету в 1896 году. — «Зап. Харьк. ун-та», 1897, кн. I. Прилож. с. 1—79. С предисл. К. Рубинского, с. 3—4¹.

Каталог книг, пожертвованных в 1896 г. Харьковскому университету вдовою заслуженного ординарного профессора Ивана Петровича Сокальского Екатериной Денисовной Сокальской. Харьков, 1898. 188 с.; (те ж «Зап. Харьк. ун-та». Прилож. 1897, кн. 1, с. 1—32; кн. 3, с. 33—80; кн. 4, с. 81—174; 1898, кн. 1, с. 175—187.

Каталог книг, поступивших в библиотеку Харьковского университета с 1 января по 30 июня 1901 г. — «Зап. Харьк. ун-та», 1901, кн. 4. Прилож. с. 3—52.

Каталог книг, поступивших в библиотеку Харьковского университета с 30 июня по 31 декабря 1901 г. — «Зап. Харьк. ун-та», 1902, кн. 4. Прилож. с. 1—73.

¹ Авторство встановлено за статтею про К. І. Рубинського в ж. «Наука на Україні», 1927, № 2—4, с. 314—318.

Каталог книг, поступивших в библиотеку Харьковского университета с 1 января по 30 июня 1903 г. 1. Книги на русском языке. Харьков, 1903. 42 с.

Отчет по командировке библиотекаря Харьковского университета Константина Рубинского для осмотра библиотек в Москве, Петербурге, Юрьеве, Варшаве и Киеве с 23 апреля по 23 мая 1902 г. — «Зап. Харьк. ун-та», 1903, кн. 3, ч. офиц. с. 17—63.

Библиотека Харьковского университета за 100 лет ее существования (1805—1905 гг.). Харьков, 1907, 44 с., 5 л. илл.

Фундаментальная библиотека университета. — В кн.: Ученые общества и учебно-вспомогательные учреждения Харьковского университета (1805—1905 гг.) Харьков, 1911, с. 10—51.

Положение вопроса о библиотечном персонале в Западной Европе и у нас. Докл., читанный в заседании биб. комиссии 19 марта 1906 г. — «Зап. Харьк. ун-та», 1907, кн. 3—4, ч. неофиц., с. 13—34; 1909, кн. 1. Прилож. с. 1—35.

Культурная роль библиотеки и задачи библиотекосведения. Публ. лекция, читанная в Харьк. ун-те 22-го ноября 1909 г. — «Зап. Харьк. ун-та», 1910, кн. 1, ч. неофиц., с. 65—96.

Те ж. Окремий відбиток. Харків, 1910, 32 с.

Причины неустройства наших академических библиотек. — «Библиотекарь», 1910, т. 1, вып. 3—4, с. 8—16.

Значение Д. И. Багаля в истории библиотечного дела. — В кн.: Сборник Харьк. историко-филол. о-ва, т. 20. Харьков, 1911, с. XI—XVIII.

Библиотечные комиссии в академических библиотеках. — «Труды первого Всерос. съезда по биб. делу», 1912, ч. 2. Докл., с. 79—92.

Положение библиотечного дела в России и других государствах. — «Труды первого Всерос. съезда по библ. делу», 1912, ч. 2. Докл. с. 4—15.

Каталог книг, пожертвованных в 1910 г. Харьковскому университету вдовой Бориса Григорьевича Филонова Надеждой Михайловной Филоновой. Харьков, 1912. 151 с.

За рубежом. (Охрана детства в США). — «Друг детей», 1925, № 4, с. 42. Підпис: Р.

Образование рабочих подростков в Австралии. — «Шлях освіти», 1925, № 5—6, с. 217—218. Підпис: К. Р-ський.

Опытные школы Тюрингии. — «Шлях освіти», 1925, № 5—6, с. 148—157. Підпис: К. Р-ський.

Охрана дитинства в Єгипті. — «Шлях освіти», 1925, № 7—8, с. 260—261. Підпис: К. Р.

Охрана детства на Западе. — «Шлях освіти», 1925, № 7—8, с. 198—206. Підпис: К. Р-ський.

Условия работы в научных библиотеках. — «Научный работник», 1926, № 2, с. 61—69.

Чи потрібна в столиці Центральна наукова бібліотека. — «Комуніст», (Харків), 1928, 26 серпня.

Харківська Центральна наукова бібліотека. Як обслуговуються читачі. — «Комуніст», (Харків), 1928, 9 вересня.

Чи варто об'єднувати. 3 приводу статті т. Годкевича «Якої бібліотеки потребує столиця». — «Культура і побут», 1928, 22 вересня, № 38 (Додаток до газети «Вісті»).

* * *

Переклав з франц.: Амп П. Шампанське. З передмовою проф. П. С. Когана. Харків, «Укр. робітник», 1928, 167 с.

Переклав з франц.: Золя Е. Твори. Харків, ДВУ, 1929—1930. Т. 1. Щастя Ругонів. Роман. 1929. XI, VI, 348 с.

Т. 13. Радість життя. Роман. 1930. 372 с.

Т. 18. Кн. 1. Істина. Роман. 1930. 350 с.

Т. 18. Кн. 2. Истина. Роман. 1930. 330 с.

Редактор: Бюллетень библиотеки Харьковского университета. Харьков, 1906—1908, 1911—1912.

Виходило по 7—9 випусків на рік. У 1912 р. вийшло 3 випуски, після чого видання припинилося.

РУКОПИСИ К. І. РУБИНСЬКОГО¹

Библиотеки и руководство детским чтением. 42 с. Без першої сторінки. Деятельность библиотечного кружка при Центральной научно-учебной библиотеке в 1926 году. 1926. 4 с.

История русской библиотеки в дореволюционное время. Очерки. (Харьков, 1925—1926). 188 с.

Не можна відкладати на довгий час наукову організацію праці по наукових бібліотеках, 14 с. Написана приблизно у 1925—1927 рр.

Не пора ли научным библиотекам приступить к научной организации труда. 16 с. Написана приблизно у 1924—1925 рр.

Размещение книг в библиотеке. 22 с. Написана приблизно у 1903 р.

[О методах библиографического ознакомления с книгой]. 12 с.

Рукопис не має назви. Написана після 1917 р.

ЛІТЕРАТУРА ПРО К. І. РУБИНСЬКОГО

Список студентов и посторонних слушателей лекций Харьковского университета на 1883—1884 акад. год. Харьков, 1883, с. 9.

Багалец Д. И., Сумцов Н. В., Бузескул В. Н. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805—1905). Харьков, 1906, с. 297.

Труды первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в С.-Петербурге с 1-го по 7-ое июня 1911 г. Спб., Тип. М. Меркушева, 1912. С. 19, 30, 35, 47, 55, 56, 58, 60, 65, 66, 71, 74, 75, 77, 82, 83, 85, 96—97, 101, 102, 107, 111, 112, 113, 115, 117, 197, 198.

Шестериков П. С. Постановка библиотечного дела в университетских и некоторых других библиотеках России. Одесса, 1915, с. 144—157.

Константин Иванович Рубинский. Биобиблиограф. очерк. — В кн.: Вольтер Э. А. Биобиблиографические материалы, собранные в 1913—1914 годах Э. А. Вольтером. Вып. 2. Пг., Изд. Рус. библиол. о-ва, 1918, с. 11—12, с портр.

Мезьер А. В. Словарный указатель по книговедению. Л., «Колос», 1924, с. 135.

К. І. Рубинський. (з нагоди сорокалітнього педагогічного та бібліотечарського ювілею). — «Наука на Україні», 1927, № 2—4, с. 314—318.

Родзевич С. Новини перекладної літератури. — «Життя й революція», 1929, № 3, с. 169.

Про переклад К. І. Рубинського роману П. Ампа «Шампанське».

Родзевич С. Новини західно-європейської літератури. — «Життя й революція», 1929, № 5, с. 153—154.

Про переклад К. І. Рубинського роману Е. Золя «Щастя Ругонів».

Майфет Гр. (Рец. на кн.): Золя Е. Твори. Т. 1. Щастя Ругонів. Роман. Переклав К. Рубинський, (Харків), ДВУ, 1929, 348 с. — «Червоний шлях», 1929, № 8—9, с. 248—253.

Аналіз особливостей перекладацького стилю К. І. Рубинського.

Колектив співробітників та дирекція Центральної наукової бібліотеки з боєм сповіщає про трагічну смерть Костянтина Івановича Рубинського. — «Харк. пролетар», 1930, 2 грудня.

Фридьєва Н. Я. Центральна наукова бібліотека Харківського державного університету. (До 135-річчя її існування). Історичний нарис. — У кн.:

¹ Зберігаються у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки Харківського університету, № 1423, с. 1/7.

Короткі нариси з історії Харківського держ. університету ім. О. М. Горького. Харків, 1940, с. 109, 111, 112, 116, 117, 122, 126.

Харьковский государственный университет им. А. М. Горького за 150 лет. Харьков, Изд-во Харьк. ун-та, 1955, с. 132.

Патвіїшин В. Еміль Золя на Україні. — «Всесвіт», 1966, № 11, с. 89.
Про переклади К. І. Рубинського.

В. К. МАЗМАНЬЯНЦ, М. Г. ШВАЛЬ

ЯКІВ МИКИТОВИЧ КЕРЕКЕЗ

Відомий український бібліограф і бібліотекознавець Яків Микитович Керекез народився 1900 р. в м. Переяслав-Хмельницькому Київської області в сім'ї робітника-машиніста цегельного заводу.

Вчився він у місцевому комерційному училищі, потім у Київському інституті народної освіти. По закінченні деякий час працював на селі вчителем. В 1925 р. переїхав до Києва і почав працювати у дільничій бібліотеці Південно-Західної залізниці. З цього часу все його життя було пов'язане з бібліотечною та бібліографічною справою.

Починаючи з 1924 р., в Києві велику роботу серед бібліотечних працівників провадило Київське бібліотечне об'єднання, яке існувало на базі кабінету бібліотекаря при Центральній робітничій бібліотеці ім. РКП(б) (нині Державна республіканська бібліотека імені КПРС). Завідувала кабінетом відомий бібліотекознавець Надія Яківна Фрідьева. Вона ж фактично очолювала Київське бібліотечне об'єднання.

При об'єднанні існували гуртки, проходили цікаві конференції, лекції, наради, значну роботу вів численний актив. До участі в роботі об'єднання залучалися працівники бібліотек усіх відомств. На конференціях і нарадах часто виступали Н. Я. Фрідьева, Д. А. Балика, С. Пастернак — директор ВБУ (нині Центральна Наукова бібліотека АН УРСР), директор бібліотеки політехнічного інституту М. А. Софронеев та ін.

Активна цілеспрямована діяльність об'єднання створила атмосферу, в якій виховувалась любов до бібліотечної справи, свідомість великого її значення в соціалістичному будівництві. Проводилася робота щодо підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, обміну досвідом.

Яків Микитович, який на той час був інспектором бібліотек Київської окружної народної освіти, теж брав активну участь у роботі кабінету.

З 1925 р. Я. М. Керекез почав виступати в бібліотечній пресі. Спочатку це були статті про досвід дільничної залізничної бібліотеки, про I Всеукраїнський бібліотечний з'їзд, про роботу бібліотек Київщини. Враховуючи відсутність будь-яких посібників для бібліотек на селі, мережа яких почала зростати,

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО ТА БІБЛІОГРАФІЯ

15

„Вища школа“

ЗМІСТ

Статті, замітки

<i>С. І. Волкова.</i> До питання про основні принципи диференціації читачів у бібліотеках	3
<i>Н. Х. Семененко.</i> Державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка до 50-річчя Союзу РСР	12
<i>В. Д. Матвійчук.</i> Поглиблювати інформаційно-бібліографічну роботу масових бібліотек	19
<i>О. Н. Хропач.</i> Метод комплексної пропаганди літератури в керівництві читанням	26
<i>Б. А. Бергер.</i> Важливий фактор становлення бібліотечної аудіовізуальної служби	32
<i>М. М. Кургак.</i> Деякі актуальні питання роботи з юнацтвом	42
<i>Л. В. Озарчук.</i> Формування інтересу до науково-пізнавальної літератури в учнів 4-х класів	49
<i>Н. С. Білопола.</i> Деякі питання розвитку дитячих бібліотек на Україні (1926—1932 рр.)	54
<i>В. С. Бабич.</i> Міжнародний симпозіум з проблеми «Європейські бібліотечні системи» (Нотатки учасника)	62
<i>І. В. Зборовець, О. П. Насонова, Л. М. Толстой і Яснополянська народна бібліотека</i>	69
<i>П. Я. Леценко.</i> Розвиток української радянської книги часів Великої Вітчизняної війни	80
<i>В. О. Заболотний.</i> Видання музичної літератури в Українській РСР у 20-х роках	90

Огляди

<i>А. П. Виноградов.</i> Питання теорії позашкільної освіти у спеціальній літературі початку XX століття	95
<i>Є. П. Тамм.</i> Трудове виховання і політехнічне навчання в загальноосвітній школі УРСР в історичній літературі 20-х — першої половини 30-х років	103
<i>З. П. Школьнікова.</i> До питання про життєвий рівень народу в сучасній економічній літературі	112
<i>Л. А. Берестецький.</i> Сучасна історична література про розгром австро-німецьких окупантів на Україні	118

Бібліотекознавці та бібліографи України

<i>В. К. Мазманьянц, М. Г. Швалб.</i> Костянтин Іванович Рубинський	128
<i>С. А. Коломський, М. М. Коломійцева.</i> Яків Микитович Керекез	134

Рецензії

<i>Є. П. Тамм, Е. Т. Карачинська, Т. Ф. Марченко.</i> Цінний підручник з питань книгопису та організації алфавітного каталога	139
<i>І. Я. Каганов.</i> Про долю книг, про долю їх авторів	140
<i>М. А. Низовий.</i> Довідник про літераторів України	142